

Mesolithic Studies at the Beginning of the 21st Century, Nicky Milner & Peter Woodman (eds.), Oxbow Books, Oxford 2005.

W 2005 roku nakładem wydawnictwa Oxbow Books ukazała się w Oxfordzie praca zbiorowa pod redakcją dwóch badaczy mezolitu europejskiego, Nicky'ego Milnera i Petera Woodmana. Praca zawiera 14 opracowań badaczy europejskich, w większości z Wysp Brytyjskich, omawiających wybrane zagadnienia mezolitu europejskiego, częściowo w oparciu o wyniki badań pozaeuropejskich, jak w przypadku etnoarcheologicznej analizy relacji między społecznościami łowców-zbieraczy i rolników na terenie Botswany w Afryce (Kathryn Fewster). Zakres opracowań jest bardzo szeroki, zarówno geograficznie (od Hiszpanii, przez Bałkany po Rosję), chronologicznie, jak i tematycznie. Dobór tematów i autorów był niewątpliwie zamierzony i miał na celu zaprezentowanie nowych trendów w archeologii mezolitu europejskiego w możliwie jak najszerszym kontekście. Jak piszą sami inicjatorzy publikacji, pokazać ma ona entuzjazm autorów dla nowych kierunków badań nad mezolitem w początkach XXI wieku.

W ciągu ostatnich dekad nastąpiła istotna zmiana w studiach nad mezolitem. Autorzy recenzowanego tomu określają ją jako przejście od jednostkowej analizy stanowisk, typowej dla lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych (Kozłowski 1973), w kierunku bardziej środowiskowego, paleogeograficznego podejścia. Zwracają uwagę, że zmiana ta widoczna jest częściowo w materiałach konferencyjnych kolejnego spotkania w ramach *Mesolithic in Europe* (Larsson *et. al.* 2003), gdzie m.in. w stosunku do analizy zabytków krzemiennych, wśród „tradycyjnych”, typologicznych analiz obecne były również nowe trendy teoretyczne i metodologiczne, np. poruszające zagadnienia społeczne w produkcji krzemieniarskiej. Obecna publikacja zawiera szereg opracowań, których wspólnym celem jest wyrażenie krytycznego stosunku do tzw. „kanonu” mezolitu, wykazanie jego słabości metodologicznych oraz zaprezentowanie nowych sposobów myśle-

nia, metod, podejść oraz nowych idei w studiach nad mezolitem.

Jednym z ciekawszych punktów tej niewątpliwie bardzo interesującej pracy jest jej pierwszy, w zasadzie wprowadzający tekst, autorstwa obu redaktorów tomu (Nicky Milner & Peter Woodman). Jest on o tyle znaczący, że autorzy definiują w nim pojęcie „kanonu” mezolitu, który ta publikacja ma na celu w całości zdekonstruować. Przedstawiają w nim również w sposób wyczerpujący historię ewolucji terminu *mezolit* i różnych sposobów jego rozumienia, począwszy od wieku XIX. Od momentu wprowadzenia do literatury terminu *mezolit* przez Westroppa (1866) przez cały wiek XIX wielu autorów stosowało ten termin, rozumiejąc pod nim zupełnie inne zjawiska (jak np. część górnego paleolitu), wielu natomiast nie widziało potrzeby jego stosowania. Narodził się z potrzeby nazwania „hiatusu” pomiędzy paleolitem a neolitem i przez wiele lat jego stosowanie nie było powszechnie akceptowane. Dopiero w latach 30. XX wieku termin *mezolit* zaczął być stosowany powszechnie (Clark 1936).

Autorzy zwracają uwagę, że *mezolit* przez długi czas był synonimem *mikrolityzacji*, co determinowało stawiane pytania o ekonomię, typologię i środowisko, co nie tylko ograniczało, ale i zubożało dyskusje, powodowało dodatkowo, że nie były poruszane inne zagadnienia, takie jak mobilność, relacje społeczne, krajobraz czy rytuał. Model mezolitu w badaniach XX wieku koncentrował się więc na opisywaniu stanowisk i inwentarzy krzemiennych, a także na poszukiwaniu kolejnych stanowisk w typie Star Carr. Poszukiwanie doskonałych stanowisk powodowało, że nie zwracano uwagi na potencjał informacyjny stanowisk o „mniejszej” wartości poznawczej.

Milner i Woodman zauważają, że w ostatnich latach, w XXI w. pojawiają się obok tradycyjnych prac o mezolicie również takie o nowym teoretycznym

i metodologicznym, post-procesualnym podejściu, traktujące nie tylko o stanowiskach, lecz także o wartościach społecznych, biografiach zabytków czy ideach. Ich wstępny artykuł jest niewątpliwie wartościowym, kompletnym wykładem o rozwoju i pojmowaniu mezolitu, jak i zmieniających się podejść metodologicznych w badaniach nad nim.

Większość z pozostałych opracowań jest równie interesująca. Nie sposób odnieść się tutaj szczegółowo do wszystkich z nich, choć bez wątpienia każda z prac zasługiwałaby na osobny komentarz.

Bardzo interesująca jest praca dotycząca mobilności społeczności mezolitycznych, w której autor (C.R. Wickham-Jones) dyskutuje z tradycyjnym postrzeganiem mezolitu jako społeczności prowadzących mobilny, nomadyczny tryb życia. Sugeruje, że niejednokrotnie to neolityczne społeczności wykazują większą mobilność w stosunku do operujących przez wiele pokoleń na ograniczonym terytorium grup łowiecko-zbierackich. Szczegółowo omawia aspekt przemieszczania się drogami wodnymi grup ludzkich w mezolocie, a także gospodarkę surowcową Szkocji. Poza prezentacją obecnego stanu wiedzy na ten temat autor stawia postulat badań nad pozyskiwaniem i dystrybucją surowców kamiennych w mezolocie, będących dobrym źródłem do studiów nad mobilnością tych społeczności.

Kolejna, równie interesująca, jest dyskusja nad problemem typologii stanowisk mezolitycznych oraz ich sezonowości (Chantal Coneller). Autorka ukazuje uproszczenia, jakimi archeolodzy posługują się, definiując stanowiska oraz kreując wiele nieprawdziwych koncepcji. Dobrym przykładem jest zjawisko *palimpsestu*, bardzo powszechne na dużych stanowiskach mezolitycznych. Istotne wydają się uwagi autorki dotyczące zakresu interpretacji stanowiska – czy o typie stanowiska decydować ma cała przebadana powierzchnia, składająca się z szeregu różnorodnych koncentracji, czy raczej jednoczasowe grupy skupień wyrobów? W literaturze przedmiotu panuje tu pewna dowolność. Według autorki, prezentującej szereg przykładów krótkotrwałych aktywności ludzkich i ich pozostałości z rejonu stanowisk Starr Carr (Vale of Pickering), właściwym jest analizowanie konkretnych krzemienic jako pozostałości po aktywności ludzkiej i charakteryzowanie powstałych odpadów niż nazywanie konkretnych form osadniczych.

Zjawiska sezonowości omawia także w osobnym opracowaniu Nicky Milner na przykładzie badań w Star Carr, a także duńskich śmietnisk muszlowych, wykazując złożoność problemu i liczne możliwości interpretacyjne.

Przejście z mezolitu do neolitu jest tematem dwóch ciekawych opracowań. Dušan Borić, przytaczając rozległą literaturę omawiającą to zagadnienie, przedstawia nowe dane przekonując, iż dotychczas stosowane kanony interpretacyjne są zbyt schematyczne. Złożoność zagadnienia ukazuje, posługując się przykładami badań izotopów pochówków z domostw w Lipenskim Virze. W obrębie jednego z grobów znajdował się osobnik, którego dieta wykazywała znamiona gospodarki mezolitycznej, na jego ramieniu natomiast spoczywała głowa osobnika o diecie neolitycznej. Kwestie wzajemnych, potencjalnych relacji między łowcami a rolnikami przedstawia, posługując się kolejnymi zaskakującymi wynikami ostatnich badań. Jeszcze większą złożoność tych relacji ukazuje Kathryn Fewster, sięgając do afrykańskich badań etnoarcheologicznych, odnosząc je do początków hiszpańskiego neolitu.

W dwóch kolejnych tekstach autorki sięgają do zaniechanej ich zdaniem *Gender Archaeology*. Interesujący skądinąd tekst Fariny Sternke, analizujący inwentarz z duńskiego stanowiska Sparregård, który wykonany został przez wykwalifikowanego krzemieniarza, a którego wyeksploatowane rdzenie posłużyły do produkcji wyrobów bez znacznych kwalifikacji (kobieta?). Autorka wierzy, że tym niewykwalifikowanym wytwórcą była właśnie kobieta. Znacznie jednak ciekawszym i trafniejszym jest artykuł Liliany Janik, w którym znaleźć można polemikę z ogólnie przyjętym modelem stosunków społecznych, w tym rolą mężczyzny-łowcy, dominującego w grupie społecznej. Na podstawie pochówków w północno-wschodniej Europie, głównie na podstawie cmentarzyska w Zwiegniekach na Łotwie i analizy znalezisk grobowych, autorka dochodzi do wniosku, że nadrzędną cechą społeczeństw rybacko-łowiecko-zbierackich była wzajemna współpraca, wspólne realizowanie zamierzeń i osiąganie celów... a płęć nie odgrywała tak wielkiego znaczenia, jak uważano dotychczas.

Niekonwencjonalna analiza i interpretacja depozytu czaszek ludzkich z bawarskiej jaskini Ofnet (Daniela Hofman) oraz wykorzystywanie instrumentów muzycznych w mezolocie (Iain Morley) dopełniają obrazu tej interesującej pozycji.

Recenzowana praca ma na celu zarówno krytykę tradycyjnego podejścia do mezolitu, jak i prezentację nowych sposobów myślenia, podejść i idei związanych ze studiami nad mezolitem. Praca jest wyrazem entuzjazmu autorów nad nowymi drogami, jakimi może toczyć się badanie mezolitu. Zawiera niewątpliwie wiele nowych pomysłów i koncepcji odnośnie mezolitu, będąc jednocześnie swoistym kompendium wiedzy o wybranych regionach Europy w tym czasie, co

powoduje, że jest to publikacja warta polecenia. Bez wątpienia prezentuje ona inny obraz mezolitu niż jedynie niezliczone kolekcje drobnych zabytków krzemiennych przypisywanych do poszczególnych grup kulturowych. Myślę, że entuzjazm autorów może się udzielić czytelnikowi. Można i trzeba mieć jednak sceptyczne podejście do szeregu entuzjastycznych interpretacji niektórych autorów, wynikających często jedynie z ich wiary i „czucia”. Publikacja przedstawia wielobarwny obraz mezolitu i jego szerokie perspektywy badawcze.

Mirosław Masojć

BIBLIOGRAFIA

- Clark J.G.D.
1936 *The Mesolithic Settlement of Northern Europe. A study of the food-gathering peoples of Northern Europe during the early Post-glacial period*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kozłowski S.K. (ed.)
1973 *The Mesolithic in Europe*, Warsaw University Press, Warszawa.
- Larsson L., Kindgren H., Knutsson H., Loeffler D. & Åkerlund A. (eds.)
2003 *Mesolithic on the Move*, Oxbow Monographs, vol. 53, Oxbow Books, Oxford.
- Westropp H.
1866 *On the analogous forms of implements amongs early and primitive races*, „Memoirs of the Anthropological Society of London”, vol. 11, 288-293.

Adres Autora:

Dr Mirosław Masojć
Instytut Archeologii
Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. Szewska 48
50-139 Wrocław
mirekmasojc@poczta.onet.pl